

Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana

PALMA.—AGOSTO DE 1904.

SUMARIO

- I. La forma poética, (conferencia) per *Mossen Miguel Costa y Llobera*.
- II. Materials per un epistolari familiar catalá. Cartes de Pere Frexa a son fill Bartomeu, per *D. E. Aguiló*.
- III. La nostra Arqueologia literaria.—Comentaris y notes bibliogrífiques, per *D. M. Obrador y Benassar*.
- IV. Documents sobre separació de les parroquies de la Almudayna (Artá) y Cap de la Pera, y sobre la casa y santuari de Lluch, per *D. E. Aguiló*.
- V. Publicació de les Obres lulianes, per *Mossen Antoni M.ª Alcover*.
- VI. SECCIÓ DE NOTICIES.
- VII. LÁMINA CXXXV.—Ratjoles antigues.

LA FORMA POÉTICA

CONFERENCIA DONADA

AL ATENEU DE BARCELONA, DIA 28 DE MAIG PASSAT

Senyors:

DE qué parlaré? Tal es la pregunta que me vaig fer tot d'una devant la vostra invitació, considerantme obligat a no desatendre una invitació tan honrosa. Mentres rumiava indecís aquesta pregunta, m'acudí a la memoria com dins altres Ateneus, que no cal anomenarvos, han proclamat repetidament que la forma poética está destinada a desaparèixer, y vaig pensar tot seguit que l'afirmació de lo contrari escauria prou bé dins aquesta Societat, ara presidida per un insigne poeta, dins aquest centre de cultura representant d'una terra ahont floreix, de mitja

centuria ensá, tan primaveralet esplet de poesia. El tema que tal consideració me presentava, me semblá també apropiat a la meua significació literaria, ja que si algún concepte, per obscur que sia, heu format de mí, es por considerarme poeta. Així vaig triar la materia de mon parlament. Així, donchs, agraint la vostra atenció, vench a ocupar-me de la forma poética.

Procurem establirne el concepte essencial, y d'aquest principi ne veurem sortir la perpètua duració ben assegurada y les condicions necessaries de la meteixa forma.

L'obra d'art es, en certa manera, com un misteri d'encarnació, en el qual el verb intern de l'inspiració estètica se revesteix d'un element manifestatiu adequat, que es la forma. Inspiració y forma s'han d'unir tan necessariament per l'obra d'art, que, suprimint un o l'altre dels dos elements, l'obra d'art no pot existir. L'inspiració sense la forma resta imperceptible; la forma sense l'inspiració es cosa inanimada. L'art, que per la inspiració's pot considerar tot un, se diversifica en les distintes belles arts, segons els medis diferents d'hont se prengui la forma. Ara bé: essent la poesia, entre les arts germanes, aquella qui té per medi d'expressió la paraula, haurá de tenir per forma l'aspecte més estètic del meteix llenguatge articulat, a fi de que més adequadament pugui traduir el verb intern de la emoció inspiradora. El pensador poeta que us presideix ho ha dit aquí, no fa gaire: «La paraula inspira-

da del poeta surt ab ritme de sò y de llum, ab el ritme únich de la bellesa creadora: aquest es l'encís diví del vers, veritable llenguatge del home.» (*)

El vers: veus aquí la forma poètica. Es la florida del llenguatge humà qu'esclata ab el ritme simètrich de totes les flors al impuls de l'inspiració que n'es la sava. Així, donchs, el vers, en la seua essència, no es una cosa convencional, un artifici adoptat per una moda més o menys generalisada entre les nacions; sinó que es un producte tan connatural del ser humà, en certes circumstancies oportunes, com ho es la flor respecte de la planta.

Es veritat que'l vers se diversifica molt, segons la diversitat de les races, de les èpoques y de les regions, talment com se diversifica la flor, seguint la varietat de plantes, d'estacions y de climes; pero així com la flor, a través de totes les diferències, conserva lo que es propi y universal de tota floració, així també el vers, entre les seues incomptables diversitats, guarda sempre quelcom que li es essencial. ¿En que consisteix lo essencial de la versificació? En la meteixa lley de la eflorència: el ritme, el compás, el principi de simetria propi del organisme vivent. Destruíu això, y la flor es esfullada; alterau això, y el vers es desfet, destruít.

Podem recórrer les èpoques y literatures més variades: per tot notarèm la meteixa lley orgànica del vers. Entre la diversitat de versificacions conegudes, tres sistemes capitals podem distingir, corresponents a tres civilitzacions ben caracterisades: la semítica del antich Orient, la clàssica y la moderna. Donemhi una breu ullada, si us plau.

La versificació dels semites del antich Orient ofereix un caràcter singularíssim: el ritme dels conceptes, la lley de paralelisme en els pensaments. Molt havien discorregut els hebraístes, obstinantse en trobar dins els cántichs de la Bíblia els metres de Grecia y Roma, que alguns doctes de gran autoritat hi senyalavan ab no poques contra-

(*) Maragall:—Elogi de la paraula.

diccions. Allunyantse de tals conjetures, a mitjans del sigle XVIII, el doctíssim professor d'Oxford, Lowth, descobrí la lley capital de la versificació hebraica. Segons ell, el vers hebreu no s'ha de computar p'el sò de les paraules, sinó p'el sentit o significació que inclouen, formant un ritme de conceptes. Així el vers es constituít per hemistiquis d'extensió aproximada y de pensaments que's corresponen, en lo qual consisteix el paralelisme. Si'ls conceptes dels hemistiquis se corresponen per semblança, se té'l paralelisme sinònim; si's corresponen per esser l'un complement del altre, hi há'l paralelisme sintètic; si's corresponen per contrarietat, es paralelisme antitètic el que'n resulta. Una o altra de aquestes correspondències se troba sempre en la composició del vers, a tots els llibres poètics de la Bíblia, de tal manera que la lley del paralelisme formulada per Lowth es admesa com a capital entre tots els orientalistes contemporanis. Si además de aquest ritme intern o ideal, n'hi havia un altre de fonètic a la poesia hebraica, es cosa que prou se discuteix; pero'ls esforços dels erudits no donan més que hipòtesis contradictories, alterant arbitrariament la pronunciació dels textos. L'única suposició admissible en aquest cas sembla la de Ley, qui sols fa consistir la mesura fonètica del vers hebreu en la igualtat dels accents tònichs, prescindint de sílabes y de temps. Així, juntament ab el ritme intern del paralelisme, hi hauria cert ritme acústic, no gaire precís, pero suficient a les exigències del cant y de les danses religioses ab que la poesia del antich Israel solia anar acompanyada.—De totes maneres, tenim que'l paralelisme de conceptes, si no es l'únich element constitutiú de la versificació hebraica, n'es, sense dubte, la lley capital y suprema. Així el ritme propi de la poesia bíblica, estant en les idèes y no en els sons, subsisteix indestructible a través de qualsevol traducció que se'n faci; lo qual, segons observa un gran escriptorari alemany, es altament adequat a la sagrada salmodia que constitueix el perdurable cántich religiós de

totes les races y de tots els pobles dins el chor de la Iglesia universal.—La meteixa forma de versificació per la lley del paralelisme ofereixen les poesies babilòniques, assiries y egipcianes, com es ben de veure en les mostres que'n donan Zimmern, Lenormant y altres orientalistes d'autoritat reconeguda.

Una altra forma capital de versificació, ja no gens ideològica, sinó totalment fonètica, es la propia de les grans llengües clàssiques de Grecia y Roma. Aquelles admirades llengües de tan rich organisme y tan musical prosodia, feyen marcadíssima distinció de sílabes llargues y breus, cosa tan diferent de les sílabes tòniques y átones, que hi havia tòniques breus y átones llargues o dobles. No cauré ara a la pedanteria d'explicar detalladament la mètrica del món clàssich, estudi que fora sobrer pera uns, insuficient pera altres y cansat pera tothom. Será prou recordar que, com la sílaba llarga tenia la duració de dues breus, se produí un sistema de compassos o peus prosòdichs pera la mida del vers. Un peu *dàctil*, compost d'una sílaba llarga y dues breus, durava tant a la pronunciació com un *espondeu*, compost per dues llargues; y així dos versos podían tenir igual nombre de peus sense tenir igual nombre de sílabes, tota vegada que no s'exigia que tots els peus fossen d'una o altra qualitat determinada. Així els sis peus del exámetre, en que *dàctils* y *espondeus* s'entremesclavan segons el franch arbitre del poeta, sense més limitació que posar el penúltim *dàctil* y l'últim *espondeu*, podien donar una suma de sílabes ben variable. Si en els versos lírichs, com el sáfich, per exemple, notam en grech y llatí'l mateix nombre de sílabes, això prové de serhi obligada la qualitat de cada peu, sense deixar-ne cap a la lliure elecció del poeta. Ab aquesta senzilla indicació ja's pot veure com la mètrica del món clàssich consisteix en la computació dels peus, temps o compassos prosòdichs, ab els quals la recitació devía sonar com una melopea.

Perduda en les llengües modernes, especialment en les neo-llatines, la distinció mu-

sical de sílabes llargues y breus, ha prevalscut un altre sistema capital de versificació, ja originariament propi d'altres idiomes de la familia indo-europea. Es aquest el sistema propiament anomenat *rítmich*, en que'l vers se mida p'el nombre de sílabes y la colocació dels accents tònichs dominants. La rima perfecta o la simple assonancia (aquesta última sols conservada dins les literatures ibèriques) son ornament de tal sistema, com ho pogué esser l'aliteració entre'ls pobles septentrionals; però, simple ornament, no es cosa imprescindible, y així se donan versos rítmichs sense consonancia ni assonancia, com l'endecassílab que's diu lliure o blanch, ahont vibra poderós l'accent de tonalitat marcanthi la cadencia. Sols la llengua francesa, en que totes les sílabes tenen un valor tònich indistint, desconeixent tot altre ritme intern fora de la cessura, no sab prescindir de la consonancia, y computa'l vers únicament p'el nombre de sílabes, descomptades les terminacions versals en e muda. Així, pera exemplar de cada classe de vers tenen a França el de terminació que diríam aguda, mentres a Italia y Espanya en cada classe de vers se considera típich el de terminació plana. D'aquí prové que'ls francesos anomenan de deu sílabes el vers que nosaltres coneixèm com d'onze, y l'alexandrí ab sos dos hemistiquis pera nosaltres fá set y set, mentres que pera ells sols fá sis y sis, tot essent la meteixa cosa. No cal dir ara res més de la versificació rítmica o silábica, sinó qu'es tan propia de les llengües modernes, que ja sols per via d'imitació erudita s'intenta dins les literatures actuals l'introducció dels metres clàssichs. A les llengües neo-llatines sols poden aclimatarshi aquells metres reductibles a mesura rítmica y silábica: tot lo altre no passarà d'una remota assimilació calificada de *bárbara* p'el mateix Carducci. Tal volta únicament la gran llengua germánica, semblant a les antigues p'el complicat organisme y la distinció de sílabes llargues y breus, puga reproduir la versificació per peus de quantitat prosòdica, en la qual forma ja té obres immortals.

Per aquesta lleugeríssima ressenya dels tres sistemes de versificació més distints que coneixem, ja haureu observat que tots ells arranquen al fons d'una mateixa llei orgànica y participan d'un mateix principi essencial. ¿Qual es aquesta llei? ¿Quin es aquest principi? Es l'eúritmia, la proporció, la correspondència, la simetria pròpia del organisme vivent, la qual se manifesta o bé en els conceptes, o bé en els compassos prosòdics, o bé en síl·labes y tons.

El vers, la forma poètica, en lo que té de essencial, no es, no, producte d'un convencionalisme més o menys generalitzat entre els pobles. Presentantse per tot arreu, fins entre les tribus bàrbares, y baix tan diverses formes obeint a una mateixa llei essencial, el vers s'ha de reconèixer com el naturalíssim producte de la vibració estètica del llenguatge humà. La humanitat entera ha sentit l'impuls de consignar en vers l'expressió de tot quant més intensament l'ha compresa. D'aquí els poemes teogònics, els himnes sagrats, les epopeyes y càntics de gesta, la cançó popular, la lírica social, la subjectiva, la poesia didàctica y la dramàtica ab totes ses varietats... El vers es la forma en que's produeix, pera guardar en la memòria lo que's vol fixar dins les generacions inalterable y viu. Per això s'ha dit ab molta rahó que es el *veritable llenguatge del home*. Mes, com l'inspiració, ab sa involada transportadora, té quelcom de sobrehumà y sembla venir d'una esfera superior y divina, el vers, essent llenguatge de l'inspiració, entranya aquell *encís diví* que juntament s'indicava; y així la forma poètica fou ja anomenada p'els antics «llenguatge dels Deus». Per això els llibres sagrats de les teogonies remotes ostentan generalment la forma poètica. Per això la mateixa religió verament divina del Verb eternal fet home, presenta en vers grandíssima part de la seua revelació, y nodreix el seu culte perdurable alternant el salteri del antic hebraisme ab l'himnodia eclesiàstica de les noves centúries. L'ànima humana, en sos moments de suprema emoció, si ha de parlar expressantse intensament, propendeix a la forma poètica.

Això es lo que declara senzillament Santa Teresa de Jesús ab aquella penetració que li es pròpia. Refereix que una persona sense estudis y no avesada a versificar (probablement la Santa mateixa) després de ses íntimes comunicacions ab Deu, se sentia com obligada a posar en vers aquells afectes, a fi de guardarne més viva l'impressió sobirana. ¡Tant es el vers la forma de llenguatge adequada de lo més humà y de lo més sobrehumà que sentim!

Per lo qu'hem considerat ja tenim prou fonament pera creure que la forma poètica no está destinada a desaparèixer. Pero podem afiançar la mateixa asserció en l'experiencia incontrovertible. Observem lo que ha succeït y lo qu'está passant. D'ensá que Mérimée y altres proclamaren la mort de la forma poètica ¿s'es realitzada aquesta mort? Es cert que la versificació ha continuat enfora de la majoria de narracions imaginatives en que predomina la novela. Es cert també que la prosa s'ha fet més lloch en el teatre, ab la tendència a presentarhi les realitats de la vida. Pero en cambi ¡quina eflorescència renovadora del vers dins la poesia lírica de les nacions més avançades! ¡Quin refinament, quin afany de nous efectes, quin alambicament, abusi y tot, en el conreu de la forma poètica! No contentantse'ls poetes ab les metrificacions usuals, n'introdueixen d'exòtiques, en combinen de noves y may vistes, arribant a voltes fins a l'extravagància, ja p'els camins de lo complicat, ja per les dresseres d'una afectada simplicitat primitiva. Uns cercan noves gammes de color, altres noves intensitats de perfum, y tots, com enginyosos jardineros, s'afanyan pera multiplicar en varietats exquisides la flora del Parnàs desordenadament abundosa. Es veritat que les varietats recercades ben aviat passen de moda, que les escoles s'empaitan y mudan tot seguit; però aquesta mateixa inquietut y febre de novetats pròpia del esperit modern, manifestantse en la forma poètica, mostra clarament que tal forma no es abandonada de les noves generacions. ¡Ah! sí; contra aquells qui declaran la forma poètica cosa de temps passat y la motejan

de pueril artifici, podem retreure'l fet de com floreix avuy renovellantse, y floreix sobre tot entre les races més cultes y fortes de la familia humana. Tal es per cert la raça anglo-saxona, que actualment, segons expressió d'un crítich magistral, fa respondre d'una banda a l'altra del Atlàntich el doble chor de sos poetes. Precisament la florida poètica sol acompanyar o precedir la potencia máxima de les respectives nacions.

Confirmant aquesta lley històrica, la raça catalana, tan estèril de poesia en les tres llargues centuries de la seva postració, ha esclatat en esplet poètic des que en nova primavera ha sentit pujar de les arrels més soterrades la sava de l'avior, plena d'energíes, el sentiment de la propia personalitat. Realment fa goig veure l'esplet d'aquesta terra, ahont els poetes son legió. Per lo meteix, sent un aquí'l desitg de proclamar les veritables condicions de la forma poètica, en lo qual consistirà l'acabament del meu tema.

¿Quines son les condicions necessaries de la forma poètica? Crech que totes poden reduirse a un sol principi comprensiu: respectar l'essencia de la cosa. ¿Es forma? Donchs no's té de considerar com una cosa suficient y de valor absolut per sí meteix: no l'han de produir buyda, sino plena de la substancia corresponent, plena d'inspiració. La forma buyda no es obra d'art; es un artefacte, un producte mecánich y res més.—Pero tampoch se preconisi l'importancia exclusiva de l'inspiració ab l'atrofia o rebaixament de la forma. ¿Es forma? Donchs ha d'esser expressió adequada del element intern, y per això ha de tenir la perfecció que li corresponga pera ferlo sentir, pera expressarlo. No's deu admetre, donchs, la forma desmanjada y grossera.—Desde aquest punt de vista, excluím igualment la tendencia massa retòrica y parnasiana, adoradora de les exterioritats de la forma, y la tendencia d'un espiritualisme simplicista qui desdenya la factura, la tècnica del art. Lo primer es idolatria, lo segon es esperit iconoclasta. Lo primer ofega l'esperit en la materia que

havía de servir pera manifestarlo, y lo segon evapora y destiueix l'element manifestatiu. Un extrem y l'altra desvaneixen l'obra d'art.

Cal establir això com un preservatiu saludable contra'ls extrems oposats a que propendeix, per accions y reaccions alternatives, la frívola multitut que fa del art una moda. Ahir tot consistía en la factura, convertint l'artista en un menestral; avuy tot sembla consistir en l'esperit recòndit, fent del artista un *hierofante*. Tant com s'exagera l'importancia del *savoir faire*, s'extrema ara l'encant de la simplicitat candorosa, fins a procurarse com un mèrit l'incorrecció, la *gaucherie*... ¡Ah! el candor qu'un cerca, ja no'l té, y'l candor simulat es el més artificiós y retòrich dels artificis. Condensant mon pensament en conclusió pràctica, us diria: ¡Fora extrems viciosos! Ni l'idolatria de la forma, ni l'adoració iconoclasta de lo intern; sinó aliança, compenetració harmònica dels dos elements. Tal es la conseqüencia rigorosa del principi establert al dir que l'obra d'art es com una encarnació. Així, donchs, imitant el conegut aforisme *Mens sana in corpore sano*, jo donaria per aforisme de l'art poètica aquesta fórmula: *Mens pulchra in corpore pulchro*.

Ara, concretant a la versificació la meteix doctrina, crech expressarho tot ab aquesta frase: cal observar la lley orgànica del vers. Ja hem vist en qué consisteix tal lley orgànica, que inclou totes les varietats de versificació: es el compás, l'eúritmia, la simetria propia del organisme vivent. Observem, donchs, al versificar, la mateixa lley que la natura'ns ensenya. Tinguem la lògica del organisme dins del sistema a que corresponga la nostra versificació. Y no cregueu que al parlarvos així ho fassi per *misoneisme*. Puch assegurarvos que les innovacions, lluny de repugnarme com a algú, m'encantan y'm refrescan l'esperit com una regor de juvenesa. ¡Ah! les innovacions, que vingan en bona hora; però que no sían deformacions!

En contra de l'escola de la consuetut, contraria a tot lo que no sía ja sancionat y

ben admès, s'aixeca ara l'escola de lo novell a tota ultrança, enemiga de tot lo acostumat y establert com a cànnon. Una y altra escola poètica s'escomunican mútuament; però un criteri reflexiu y serè, no exclueix la una ni l'altra. Guardem lo antich y lo usat, si realment es bò, y no rebutjem lo novell, si en veritat es admisible. L'intransigència s'ha de reservar pera lo dolent y monstruós.

¿Y qu'es lo dolent en materia de versificació? Lo que altera la lley orgànica del vers: aqueixes irregularitats inmotivades, aqueixes sortides de compàs arbitraries, aqueixes barrejes de versos que no lliguen, aqueixes ratlles desiguals per compte de versos... No's tracta d'imposar una simetria rigurosa, ni un trotet de Pegàs a lo Boileau... Se tracta de no atacar lo essencial de la forma poètica. ¿Quina combinació més franca y lliberta que la *silva*? Donchs la mateixa *silva* dins la seua propia irregularitat té la seua propia lley, unint fortuitament versos desiguals, sí, pero sols dels que lliguen en perfecta harmonia. Certes deformacions s'introdueixen a títol de novetat; però, cal reconèixer qu'un vers coix no es cap cosa nova... ¿Volem novetat? Donchs, facemne de versos nous, pero que sien versos; intentem noves combinacions, pero que sien harmòniques. Si això es difícil per via d'invenció, es relativament fácil per via d'adaptació discreta.

Precisament la nostra llengua, posada entremig de les altres neo-llatines, se presta molt a l'adaptació de qualsevol forma mètrica de ses germanes. Ella es molt semblant a la francesa per l'abundancia de veus monossílables y agudes; però al meteix temps es rica de paraules planes y no n'hi mancan d'esdrúixoles, per lo qual té la variada vibració del accent tònic com l'italiá y altres idiomes. Com el meteix italiá posseeix la elasticitat de fer contraccions y de desferles, mentres perceb la simple assonancia com el castellá y el portuguès. Així, donchs, la nostra llengua admet el romanç a l'espanyola, com l'alexandri a la francesa, l'estramps a la italiana, com la codolada a la provençal, y fins l'imitació d'estrofes clàssiques llatines,

ab tal que's pugan reduir al sistema rítmich o modern. Y no es certament per defecte de caràcter propi que la llengua catalana resulta tan maleable a tota versificació: es per conseqüencia de la seua índole meteixa. Per això'l catalá, qui tenia l'alexandri y'l vers que denominam de nou sílabes per sos metres inicials (com es de veure en les obres rimades de Ramon Lull), fou el primer dels idiomes ibèrichs que adoptá'l vers de Dant y de Petrarca. Posseint, donchs, una llengua per essencia y tradició tan apta al assimilarse formes poètiques distintes, bé podem trobar la novetat sense precisió de caure en la extravagancia. Lo que importa es aclimatar bé aquelles formes més escaigudes a la nostra condició natural. Tal me sembla, per exemple, el vers que anomenam de nou sílabes, ab accent a la quarta y a l'octava, que, introduit fa poch, ja floreix a maravel·la; com que no es estrany a la nostra terra, ahont l'escamparen els antichs trovadors, y ahont s'era abolit per influencia del castellá, que no l'usa. Així, benhajan les innovacions y les restauracions que aixamplan la nostra poesia...

Vosaltres, poetes novells, que ab la pruija de la joventut sentiú l'afany de rompre motllos gastats, al escoltar aquestes paraules d'un que no es jove, però que simpatisa encara ab el jovent, no hi sospiteu la mania senil de trobar lo present pitjor que lo d'abans. Precisament per l'alt concepte en que tench la vostra obra, es que no voldria veure us enervats per deformacions decadentistes. Introduíu novetats en hora bona; no us posaré més limitació artística que la de respectar l'essencia de les coses. Respectant-la, trobareu la novetat variada y profitosa. Violentant-la, sols trobaríau lo que resulta de violar la norma constitutiva en qualsevol ordre de coses: ja no s'obté lo novell, sinó lo monstruós y vessánich.

Y ara, senyors, perdonaume'l fastidi que us haja produit aquest tema, tal volta massa tècnich y especialista. Perdonaume en obsequi de lo que val y mereix la poesia catalana, digna de respectuós homenatge

patriòtich, no sols per son aspecte estètic, sinó encara per una mira més trascendent. Ja sabeu que ella ha servit pera despertar l'ànima de la raça qui dormia en l'aclapament de tres llargues centuries. Bé cal, donchs, que sia estimada aquesta Musa, y que continú cantant, *perque el càntich es bò*, segons frase de l'Escriptura divina, y serveix per atènyer ideals ahont may arribaria tot l'esforç utilitari d'un prosaisme vulgar.

Miquel COSTA Y LLOBERA, pr.

MATERIALS

PER UN EPISTOLARI FAMILIAR CATALÁ.

Cartes de Pere Frexa a son fill Bartomeu (1505 a 1510)

VI

✠ Jhs. En Malorqua a xxvj de agost 1507

Molt honorable e carissim fil: poch dias ha vos he scrit ab navili parti dassi en comanda den Mateu Pou largament de totas cosas son master, que per ara no se que dir, empero perque no stigau en mal cor de cosa niguna fare aquesta per que ab cada passage ajau algun avis.

Per aquela vos tinch dit com tinch al tint los draps del prosayt del cuyram e daltres, e fins lo dia de vuy non tinch fora sino dos, hun vert scur e hun vermel, per la stretura daygua que tenim; ajau men per sensat, que no es a mi la culpa.

Del que deyau si mossen Luys Garcia me tramet a pagar fins a circa xxx. ducats dich que yo so content de far lo que el ma trametra; ja us ne avisat per altrás. De las altrás cosas no us dich mes per aquesta, com ja us ne avisat molt largament per altrás.

Del fet meu per anar quant tindre aparelat lo que tinch, dich vos quem tingau per cert.

Del fet de vostra jermana ja us he avisat que stich en deslber anar yo fins aqui primer, e vos e yo comunicarem de nostres negocis, e si a Deu plaura tot sera per lo milor; sols vos prech per part de vostra mara si teniu robes agiades axi com aviau dit per letra vostra per na Juana que les trametau per bon recapta, e aja vostra resposta, ela us ne prega molt. E fas fi pregant a nostre Senyor sia sempre en guardia vostra,

amen. Molt nos acomanam tots a vostra muler e a vostra sogra; e Jhs. vos quart.

De vostra para qui a vos se acomana.

Pere Frexa.

Al molt honorable mossen Barthomeu Frexa en—Caller.

VII

✠ Jhs. En Malorqua a vij de janer de 1508

Molt honorable e carissim fil: ja per altres tantes vos he scrit, de las quals fins assi no tinch resposta de niguna, es la causa per no aver hi aut pasatge per assi; per aquesta no tinch que dir, sols que sapiau de nos alguna cosa.

Per aquelas vos tinch dit com ab una barxa biscayna vos tramati dos balons en comanda de Bartomeu Vmbert, en que avia vuyt draps setzens e dos vintens; crech, migensant Deu, ho aureu ben rebut.

Mes ab vua galiassa genovesa vos tramati dos balons en que avia cinch vintens ab la hu e cinch setzens ab l'altra, en comanda del compara Francis Babiloni; crech, migensant Deu, ho aureu ben rebut, trobaria pler en saber ne bona nova; avisant vos com ab aquelas letras uos tramati hun conta, crech laureu ben rebut, si no va be vos mirau hi que en veritat com yo l'he fet no estava gayra bo. Axi metex vos avisava ab aquelas letras, e ara per semblant vos ne avis, que en tot partit del mon quem socorregau de dines, que en veritat yo he aut a manlevar dines que non tinch, e si gayra dura aure a vendre de aquesta roba que tinch assi a manco preu; axi sia us avis non aja fala ab lo primer, yo us ne prech molt.

Ja per aquellas vos avisava de moltas cosas; feu ab lo primer aja de tot vostra resposta de totas cosas.

Mes avant vos avis com dias ha avem auda nova assi per una barxa qui ha stat a la ylla de Sant Pera com anant pasatges a vila de Sglesias per vituales aurian sebut com lo senyor misser Dusay seria passat desta vida, e que seria stat la nit de Sent Andreu; per que us dich que de tal nova en veritat ne som stats tots molts trists, e axi ses dit, que certament trobaria gran pler en saber ne la veritat; e axi metex del que vos me scrigues ab vna letra feta a xxviiiij de mayg ab la qual me avisaveu de la del dit senyor e que avia aut de la magestat reyal lo ofici per el e apres opta seu per a son jendre mossen Arnau Dural; si es axi dau men avis de tot yo us ne

prech molt, car molt ho desig saber per lo vostra afer.

Mes avant vos avis ab aquest passatge vos haguera trames hun balo de vintens ab hun vintiquatre sino que ha ben quinsa dias que yo estich malalt, que en veritat no so exit de casa per causa de moltes plujas e gran fret que fa; fas conta ab lo primer que hich sia vos sera trames si Deu me dona sanitat. Yo us avia avisat de porchs per casa, non aja fala yo us ne prech, que de fam nos morim de carn en veritat. Forment val a vint hi vuyt e a vint hi nou e a trenta, sia us avis, quens avem menjades les ungles enguany. Draps valen fins a vij. liuras x. sous los bons; vintens, los bons, a xj. liuras, sia us avis.

Vostra germana na Catalina ha parit un fil; tal sapiam de vostra muler ab alegria.

Per la present no us tinch mes a dir; tots nos recomanam molt a vostra muler e a vos per lo semblant. E Jhs. sia en guarda de tots.

De vostra para qui a vos se acomana

Pere Frexa.

Al molt honorable mossen Barthomeu Frexa en—Caller.

VIII

☩ Jhs. En Malorqua a iij de febrer M D viij.

Molt amat e carissim fil: Ja per altrs scrit vos tinch molt largament de totes cosas ab la barxa pastorella en comanda de mado Ribes e del fil den Balaguer, per aquesta aure poch a dir per quant ha gran temps de vos no tinch letra niguna a que fretur respondre.

Ab aquelas vos tinch dit com vos avia trames ab una barxa viscayna deu draps so es vuyt setzens e dos vintens; e antes ab una galiassa de hun tal Genoves, altres deu draps, so es cinch setzens e cinch vintens; crech, migensant Deu, ho aureu tot ben rebut. E axi matex ab aquelas vos he avisat de moltes cosas, de las quals en veritat no tinch gayre be recort; prech vos ab lo primer aja vostra resposta de tot, e asso per moltes passions que tinch vuy assi per causa del mal temps que tenim, que en veritat be sera valent aquel quin scapara ab prou nafres que tinga: e per tant vos dich, com ja per aquelas vos tinch dit, que en tot partit del mon ab lo primer passage me vuylau socorrer de dines, que sertainent ha gran temps no stigui de tal manera com vuy stich, que en bona fe yo he aut a menlevar ben quinsa ducats e no se de que tornarlos si ja

donchs no ven de aquests draps que tinch assi, los quals tinch ja tints, e si ne a vendre si perdra be del cabal; axi sia us recort del que us dich si desijau que no fassa de mon dan, e si u feu ab lo primer los vos trametre aqui; per que ab lo primer per qual se vuyla via aja vostron avis.

Mes avant vos avis, com ja us ne avisat, com avem sabut de la mort del senyor micer Duray, la qual m'ha molt dolgut; e apres se diu assi per via de Trapana com ja seria arribat aqui mossen Arnau Dural per virrey. Assi sen diuen moltes cosas, no se que creure; auria grandissim pler esser ne avisat per letra vostra del que es sertainent, e per tant vos ne prech molt me vuylau avisar del que es tot cert perque puga star ab lo cor reposat de moltes cosas.

Per la present no tinch de que mes avisar vos puga, sols vos prech vos vuylau recordar de mi, lo qual en veritat de Nadal ensa la mia persona no te sanitat per causa de moltes cosas, axi si ajudar mi podeu no hi trigueu.

Forment val vuy a trenta sous la quartera, e de totes altrs cosas prou carestia. Del queus avisava de porchs al menys no manch que non aja per casa, que en veritat de fam nos ne morim assi; siaus recort. Vostra mara e jermanas se acomanan molt a vos e a vostra muler per lo semblant, de la qual tenim vergonya com nous avem pogut trametre niguna cosa per ara; si plaura a Deu per altre ho esmenarem, tenui nos ne per scusats que no si ha pogut mes fer per ara. E Jhs vos quart de mal pera sempre.

Yo tinch tots los vintiquatrens a punt, no se que men fassa; de Palerm avem nova que no valen sino vij. ducats; vejau queus par quen fassa, avisau men.

De vostra para qui a vos se acomana

Pere Frexa.

Al molt honorable mossen Barthomeu Frexa sia dada, en—Caller.

IX

☩ Jhs. En Malorqua a xvj. de juliol de M D viij.

Molt honorable e carissim fil: ja per altra per via de Palerm vos tinch scrit molt largament de totes cosas, aquesta sera breu per avisar vos del seguit apres.

Avis vos com ab una barxa de Johan de Liconna, qui parti dassi vuyt dias ha, he carregats tres balons en que ha sis vintiquatrens e cinch vintens, los qual he *tramesos* en Palerm a Ber-

nat Mager, axi com vos me aviau scrit, donant li avis del proseyt de dits draps fassa a voluntat vostra e que us do avis ten prest; per que us avis e us prech que vos lon vuylau avisar lo pus prest pugau que en tot cas ne fassa fi com a cosa sua propia, axi com jo ja lin scrich, en guisa que per via de aqui o per via de Palerm yo aja lo proceyt si possibla sera com mes prest puga, perque puga negociar alguna cosa, que en veritat es lo temps ten cremat que no sap hom que fer.

Ja us he avisat que fessau per guisa de fer bons per mi a mestre Barthomeu Balester lo que us avia dit, per quant yo vuyl contar ab el e restar decordi.

Ja us he avisat com hic ha gran mercat de formages per *causa* quenich han arribats molts de l'Alguer, que a trenta dos sous sen hic han donats; sia us avis. De Valencia vos avis com tenim nova que lo mal va desmenuynt; e de Alacant com staven be e que tots los qui eran fora eran tornats. Yo crech si lo fet de Valencia esta bo que formages valran son for, ala e assi. Si cas sera que per via de aqui avia aver res de Palerm ajau de contans, que aquesta terra es cremada vuy, que susara una roba es en valua apres vuyt dies no val res. Forment val vuyt a la quorterera; forment nou no se ques fara per avant; tant es lo mal regiment que sich te, que nos pot hom refermar en niguna cosa; sia us avis de tot.

Del fet quem dieu ab una letra de vostra jermana per ara no us ne vuyl dir cosa niguna; nostre Senyor que li do so quel sap que ha mester, a ela e a mi. Del quem dieu de vostre cunyat en Toni Gil ja us he avisat que el no es persona sino per si; poch conta cal fer del; Deu ma do sanitat en la mia persona que yo tENCH fianza que encara reparare, si lo temps milora un poch; e per ara no us dich mes. Nostre Senyor sia en guarda vostra e de tots. Ab gran desig stam de saber bones noves que Deu aja desliurada vostra muler en bona alegria, dau nos ne avis ab lo primer, tots vos ne pregam. E quart vos Jhs. de mal a tots per a sempre.

De vostra para qui a vos se acomana.

Pere Frexa.

Ab lo primer passage qui hic sia vos trametre dos draps setzens negres; jan tinch hu, l'altra tinch al tint; no us ne anujeu, ab lo primer los aureu.

Al molt honorable en Barthomeu Frexa sia dada en—Caller.

✠ Jhs. xps. En Malorqua a 19 de noembra 1511.

Molt honorable e carissim fil: ans de mes a dir ma coman a vos, no oblidant dar avis de huna letra la qual rebi vostra per mans de mossen Ribes, sots canalar de viiiij. de setembre, donantme avis que si avia rebuts xx. ducats e xxx. grosos d'argent per mans de Rafel Girat, de que us do avis com los ma donats; tot per avis.

Axi mateix me avisau si he rebuts xij. ducats venecians per mans de vostro cunyat en T.º Gil, dich vos que si; tot per avis.

Mes me avisau del vostro desliber de venir star assi ab tota vostra casada, dich vos que men so molt alegrada, que no pense altra cosa en lo meu enteniment sino quant veure aquexa jornada, que yo isca de tanta soledat, e ara vos ne prega molt lo pus prest, que si altra desliber avien vos prech men doneu avis, que abans aniria aqui per exir de tanta tristicia com estich; tot per avis.

Sertifich vos de vostro cunyat que vos me aviau *feta* comanda que huna letra avia rebuda vostra may men dix res, ans aquela dissimula e nega, fins que lo dia que fo partit donala a sa muller que la m donas, per lo combat que yo feya tot dia; per avis.

Mes vos avis com assi dien algunes coses de vostro cunyat de quexa hon esta en Fornari; de que us do avis sa muller sen es tant entristada que jo m dupte no fassa lo cami de jermana Rafela; exi prech vos mon fil me fassau tanta gracia vulau scriura a vostre cunyat en Fornari pregant lo molt se vula espedir lo pus prest que puga, que lo guonyar li es perdua si vol be a sa muler; e dasso us prech no aja fala; tot per avis.

Per lo semblant vos fas avis com jo tinch hun poch de roba, quem doneu avis si la us tramatre o si lam detendre; de tot aja vostre avis.

Com me dieu que serque cases pera vos feu me pler quen doneu carch a mossen Fiol o a vostre onclo, que milor recapta hi darau els que yo qui so dona, que certament sen son molt alegrats del vostro desliber, tot per avis. No mes sino que vostras jermanes se comanen molt e volrian veure la vostra venguda. La Sancta Trinitat vos tinga en guarda amen.

Molt vos prega vostra jermana Catalina, qui es prenys, que li tramatau huna faxa per linfant que parira de qualche color gentil aquela que us aparra, e dasso us prega molt, e dasso no aja fala, etc.

Recort me del avis de vostra letra que us donas avis de na Pereta si esta bona, dich que es milorada hun poch, no se ques fara.

Jhs. sia ab tots. Sols vos prega que lo vostro desliver nol revocau per neguna manera; e pensau huna hora lo dia yo ab qui me puch aconsolar no veent a vos, e pensau que sou mon fil, e dasso us prech que penseu quina ni quanta es la mia dolor tot dia, que no tinch altra ni sper altra goig sino quant me diran vostra fil es assi ab aquesta barxa; axi feu me gracia que tanta tristor que tinch en lo meu cor vos me vulau alegrar, que altra desig no espera sino veure a vos e a los vostros fills, no oblidant vostra sogra.

Saluts tant quant se pot dir a vos e a vostres fills no oblidant vostra sogra e tots los de casa. Jhs.

Rafela Frexa,

mare vostra qui molt vos desija veure.

Al molt honrat moson Barthomeu Frexa, mercader, sia dada, en —Caller.

E. AGUILÓ.

LA NOSTRA ARQUEOLOGÍA LITERARIA

COMENTARIS Y NOTES BIBLIOGRÁFIQUES

I

Una ullada retrospectiva
sobre'l Renaxement catalá y l'importancia
de la nostra antiga Literatura

COM a explanació y comentari d'algunes idées y opinions indicades en la anterior conferencia (1), y també com a precedent d'algun fet que just de passada vaig dexarhi sols apuntat; no será per demés ni fora de lloch compendiar aquí, en breu extracte, certes consideracions trètes de les moltes y diverses que conté un copiós estudi, interessantíssim y original, sobre la nostra vella Literatura, el modern Renaxement catalá, les vies y direcció que en sos començaments prengué, y les més encertades y fructuoses que, en concepte del autor, li hauria convengut prendre.

(1) V. els dos derrers números, corresponents a Juny y Juliol d'enguany.

Aqueix escriptor a qui'm referesch es En Joseph Miquel Guardia; y son notable y curios estudi es el que escrigué com a introductor o prólech de la edició que va fer del *Somni den Bernat Metge* (1). Considerant el Renaxement catalá desde son personal criteri y punt de vista, exposá una llarga sèrie d'idées y reflexions, històriques, polítiques, literaries y qualche volta personals, ab algunes de les quals distaria prou de sentirm'hi absolutament conforme.

Mes, deixant de cantó la part històrica-política, y encara més, certes apreciacions personals (sobre tot ara que la mort s'en ha duysts y ha tapats de terra alguns escriptors catalans que'eren plens de vida quant aquell estudi va exir a llum), sembla'm que no es passada encara, a quinze anys y tot de distancia, la oportunitat de qualche modo de veure y d'alguns consells que donava el diligent editor del *Somni* a-n els nostres escriptors, poetes y erudits; ab los quals consells—encertats o no,—demostrava de tota manera l'interés y la amor ab que mirava el ressurgiment nacionalista catalá, del qual fou important factor la novella y esponerosa brostada de la nostra llengua y literatura.

Veus aquí alguns fragments del referit estudi:

«Los vertaders catalanistes, això es, los catalans instruits, patriotes y que saben veure hi clar, han empresa la tasca de salvar la seua llengua (2) de la fatalitat que la empeny a degenerar en *patois*; volen alliberarla de la mort y de lo qu'es pitjor encara, de la decadencia y la degradació. Ardidá y generosa tentativa!... Aqueixs catalanistes conscients han treballat y encarara treballen *pro aris et focis*, per una santa causa... Si'n surten ab la seua, salvant la llengua catalana d'una mortal transformació, haurán salvada al meteix temps la patria catalana. Això precisament es lo que'ls engrandeix la empresa, que alguns qui's creyen sabis, y no eren sino temorechs y escafits, consideraven intempestiva y temeraria.—May passa d'hora, pera resistir a la mort, ni's pot motejar de temeritat la pretensió d'un poble, de viure la seua vida propia. Y en dia que Catalunya arribás a

(1) LE SONGE DE BERNAT METGE, auteur catalan du XIVe siècle, publié et traduit pour la première fois en français, avec une Introduction et des Notes, par J. M. Guardia.—Bordeaux, 1889: 1 vol. petit in-4°, elzevir., de ciii-345 pags.—Menorquí de naxement, s'en aná En Guardia desde molt jove, casi nin, a residir a França; feu sos estudis de Medicina y de Lletres a Montpellier y Paris, y seguí visquent dins França, tota o la major part de sa vida. Com escriptor francès se doná a conèixer, publicant diversos llibres y monografies sobre medicina, filosofia, crítica literaria, etc., y dedicá especial atenció a la nostra antiga Literatura.

(2) «...leur langue nationale, qui n'es point le castillan...» diu textualment.

perdre sa llengua, ¡bona nit personalitat! ¿Qui, donchs, li tendrà res que dir, de que fassa tot quant pot per reviscolar y tornar a veritable vida?...

«No es propiament d'una restauració de lo que's tracta: may més retorna'l temps passat, ni es possible recomençar l'Historia. Tampoch es una revolució; les revolucions destrueixen sense arribar a edificar. Ni encara manco es una reacció, ó una revolució a l'inversa: es més tost un retorn a la plenitud de la vida activa; la evolució normal que recomença de bell nou... Ben mirat, el novell moviment literari a Catalunya, es un moviment polítich y social.

«Afanyosos de comandar a dins ca'seua, han represa'ls catalans la propia llengua materna, no sols pera servirsen ells amb ells, en familia, sino pera conrarla literariament, purificarla, esmenarla y pulirla; vol dir, pera ferne un instrument dòcil y precís, al servey de la pensa, de la imaginació y del sentiment. Puix la raça reviu, bé s'es mester que revisca l seu parlar. Catalunya reneix; bé cal, donchs, a la par, la renaixença de la llengua. Tot això es molt rahonable, lògich y conseqüent, digne del bon sentit catalá hereditari. La bona fe ab qu'han empresa la tasca, es garantia de la confiança que hi ténen y de la seua sinceritat. Un poble tan seriós com el catalá, no hi está fet ni disposat a encoratjar xerraires.

«Los prosistes catalans d'avuy en dia (els bons prosistes, s'entén) son prodigiosament raras; mentres que de rimayres ó versetjadors arreu, no hi ha qui'n puga arribar a treure'l compte... En aqueix país de lo positiu y lo útil, la poesia may arribá a esser gayre més qu'una planta exòtica y d'invernacle. Tota la poesia d'aqueixa raça feynera y emprendora, se conté propiament dins l'acció, dins la prosa, podriem dir. Per la prosa va esser per hon començá la literatura catalana; y a la prosa li deu les seues obres més perfetes.

«Les fortes qualitats de la raça catalana, en lloch se reflecteixen tant com dins aqueixa prosa desinvolta y llampant, ahont el bon seny racional manetja la frase y li comanda. Així, res tan ridicol com la parleria catalana, en dia que's remunta y s'enfila, de çap a lo sublim. No li es possible en via ninguna, a-n aqueixa llengua tan familiar y práctica, sense perill d'afollarse y ferse malbé, aspirar a l'inflada énfasi acadèmica, a la pompa solemnial, a la gran parada. Un sermó fúnebre de Bossuet, feelment traduït en catalá, faria esclafir de riure al mort, demunt el túmbol. Per això escassetjen tant els catalans de raça qu'hajen escrit bé en castellá, segons el gust sospitós y la detestable tradició predominants encara dins Espanya.

«Res li deu el parlar castellá a-n el catalá. En canvi, el catalá, el de les ciutats sobre tot, li pot agrahir a-n el castellá l'haver degenerat una cosa fora mida, des del adveniment de la dinastia borbònica ençá, que'ns va dur per retorn el transformar la llengua castellana en una especie de dialecte de la francesa. De manera que, deixant a un

costat y senyalant de passada l'influencia del italiá, podria la llengua catalana adoptar y prendre per emblema aquella meteixa imatge parlant ab que'l malanat Princep de Viana representava la precaria situació de Navarra: dos cans roegant un ós, cascun per un extrem. Talment així s'es vista roegada Catalunya, per totes dues ses partions. L'Espanya castellana per un vent, y França per l'altre, han alterada, corrompuda y tudada aqueixa llengua conquistadora y senyorejant, que s'estenia un temps des de Montpeller fins al capdavall del reyne de Murcia, y que s'era arrelada a les Balears, a Córcega, a Sardenya, a Sicilia, a-n el mitjorn d'Italia y resplandi fins a l'Imperi grech d'Orient. A-n En Ramon Muntaner, l'incomparable cronista, li vessa'l patriòtich entusiasme, quant recompta y anomena un per un, els païssos de llengua catalana... La presa de Granada, la expulsió dels musulmans y la descuberta del Nou-Món, obriren un camp sense fites ni terme a l'expansió del castellá... El catalá, al contrari, ja no's parla sino dins Catalunya y a les illes Balears, ahont a pesar de les varietats dialectals, la tradició s'hi es mantenguda; encara que alterant-s'hi, sobre tot a dins les ciutats, per diverses causes, principalment per l'adopció del *español* com a llengua oficial, per l'inoculació de les escoles de tot grau y per l'infiltració administrativa.

«¿Com resistir aqueixa acció disolvent?... La perspectiva no es gayre alegre, pe'ls catalanistes; ni es cosa de que ningú s'ho prenga de per riure lo que s'esforçen pera resoldre de la manera més convenient per ells aqueixa qüestió de mort o vida. Llengua, raça, nacionalitat, son tres termes que estretament se lliguen y s'entrunyellen. Si'ls gramátichs pedants y'ls qui vulgarment s'empatxen de lexicografia no son altra cosa més que empirichs, els veritables catalanistes son, primer que tot, patriotes... Els catalans, lo que volen es viure la vida nacional, conservant la llengua dels seus avis, qu'es l'imatge vivent de la raça. Y si ho volen en dret seny,—si'n saben de voler-ho,—bé prou qu'en sortiran ab la seua, mentres s'en aprofiten de la experiencia adquirida. Ténen tota la rahó, sense por ni perill d'exirsen de la legalitat. Y la qüestió no es d'aquelles que puguen tractarse administrativament; s'es mester, per resoldre-la, tota la vital energia de la raça.

«¿Y vista la decadent corrupció del catalá qu'ara's parla, no seria hora d'enquerir l'estat d'aqueixa llengua, quant no devia res a negú, quant no estava encara esvahida per aquella peste que li dugué'l primer Renaxement, quant el pedantisme escolástich s'insinuá, traspua, y per tot arreu s'infiltrava?... Llegir els vells autors, pera aprendre d'ells el bon catalá, *lo pus bell catalanesch del mon*, y desaprendre a llur escola el parlar estrafet que l'ha afollat y l'ha malmés per l'espai de tres sigles: fer com els Grechs moderns lletraferits, que no poguent refondre bé'l romaich, nat dins la servitut bárbara, s'esforçen per remuntar a les pures fonts antigues, familiarisant-se de bell nou ab Xenofont y Lysias; ¡ja més haguera valgut

això, que no aqueixa esburbada pruitja y fal·lera de produir, improvisant mals versos a millers, y molta, pero molta, y dolenta prosa! Lo que més importava era tornar altre cop a la fornall l'eyna rovellada, imperfeta y esmussa; donarli un bon aceró y retremparla dins l'aygua viva del antich parlar nacional; y ben netejada del rovell y la floridura parásita d'hispanismes, italianismes y galicismes, tornarla fer lluenta y fina de tall, revivant el parlar nadiu, que tant encantava y agradava a-n En Ramon Muntaner, mestre y espill de cronistes.

«¡Que ho haguera estada de saniosa la exhumació d'aquells polsosos manuscrits, d'aquelles rarissimes edicions, vivents testimonis del temps passat, qu'ara son com a morts pera la gent de vuy en dia; de les obres d'aquells escriptors de raça, que de no fullejarles may ni llegirles casi negú, se van tudant y fent-se malbé, arvellides y arnades!... No es pera dir la mala cura dels catalans, respecte a les seues antigues glories literaries. Aqueixs devots, tan gelosos y tan tocats d'ortodoxia, encara es l'hora que no han gosat estamparne una qu'es una, de les tres o quatre Biblies catalanes, corxofades dins els llims de les biblioteques. Aqueixs asprius patriotes, qui compilen histories nacionals comparables pe'l nombre dels seus volums a les dels Benedictins, s'están encara sense una edició prendora, dels seus incomparables cronistes, ab text correcte, segur, netament imprés; y no fan cas d'esmerçar una riquesa tipogràfica fora mida, per obres frívols y vanes. ¡Ah, si'l respecte als morts illustres pogués ensenyarlos a-n els vivents una mica de modestia! Llavors la antiga Catalunya romandria glorificada; y per romandre-hi, bastaria mostrar los seus gloriosos títols d'honor, que la donassen a conèixer.

«A Barcelona hi há una Academia de Bones Lletres, religiosament conradora de la eloqüencia acadèmica. En bon' hora que la seguís conrant, si per altra part se fos afanyada, com devia, a fer treballs colectius consemblants als de la nostra *Académie des Inscriptions et Belles Lettres* y als de la madrilenya *Academia de la Historia*. La primera continúa la gran obra benedictina, l'*Histoire Littéraire de la France*. La de Madrid, apart de ses Memories, no para d'exhumar documents inèdits. Vet'aquí precisament les dues coses que més falta hi fan, a Catalunya: un recull sempre obert de documents inèdits, y una bona Historia literaria. Alguna cosa es ja, lo que s'ha extrèt dels Archius generals de la Corona d'Aragó; pero ben poch, certament, en comparança de les riqueses immenses d'aquell depòsit inagotable. Calria esmentar les savies publicacions del erudit Capmany, y els *Condes de Barcelona*, del primer dels Bofarulls. Calria imitar el bon exemple d'aquella edició monumental de la fexuga compilació d'En Pujades. Calria estar animats del meteix zel patriòtich d'aquell bisbe Torres Amat y del seu continuador, el canonge Coromines, tan experts en bibliografia; y rendir homenatge a la memoria d'aquells diligents y modestos treballadors, qui molt abans del trench d'aua del Renaxement catalá, s'inspi-

raven, cercant y recercant, en l'amor de la veritat y de la patria.

«Tots els pobles qui parlen catalá, qualsevols sien els dissentiments qu'entre ells existesquen, se poden entendre y estar d'acort, en aquest camp de conciliació que representa'l passat de la llengua y literatura nacionals. En dia que s'haja d'escriure l'Historia de les Lletres catalanes, no s'haurá de limitar a lo que propiament s'en diu Catalunya, que té per fites els Pirineus Orientals, el Mediterrani, l'Aragó y l'Ebre; sino que s'haurá d'extendre a totes les altres terres ahont també's parla catalá. Tothom qu'haja escrit en catalá, ha de trobarhi'l seu lloch. Y solament després d'aqueix inventari biogràfich y bibliogràfich, l'Historia de la Literatura catalana podrà arribarne a sortir d'aqueixa primera etapa d'ensaigs y provatures; ...y llavors vendrá l'altra obra, no menys necessaria y urgent, del Diccionari y la Gramática, historichs tots dos, de la Llengua catalana, segons la fórmula de «Varietat dins l'unitat.»

«Si ls promotors del Renaxement catalá haguessen començat totduna (com va ferho la *Revista Catalana*) exhumant antichs textos inèdits, ara's tendria una cinquantena de volums de vells documents que facilitaríen molt la tasca dels futurs gramátichs y lexicòlechs. ¡Per aquí, per aquí calia començar! pero, a la fi, més val tart que may; y benhaja l' hora en que s'ha presa bona direcció, després de quaranta anys de reflexionar la cosa.

«Ara també seria hora d'exclamar:—¿Quin dia será aquell en que la Universitat de Barcelona, qu'entre sos membres hi conta catalanistes molt distingits, obrirá una cátedra de Llengua y Literatura catalanes? ¿Com axí fins ara'ls patriotes catalans no hi han acudit a omplir aqueix buyt? ¿com axí no han comprés encara que ensenyar publicament la Llengua y les Lletres catalanes seria una arma legal formidable, en mans dels promotors y partidaris del Renaxement? ¿Y tan mal de reparar es aqueix oblit, o lo qu'en podriem dir, aqueixa iniquitat manifesta?

«Mentres totes les varietats exides de la antiga *llengua d'oc* ja son, desde fa anys y sigles, veritaders *patois*, el catalá, que té vida propia, está molt enfora d'esser-ho, y fa tot quant pot y s'es mester pera defugir de semblant degeneració. ¿Per que regatejarli el llegitim títol de llengua, essent, com de fet ho es desde'l sigle XII ençá, l'única varietat de la llengua d'oc qu'ha sobreviscut, donant testimoni de la seua vitalitat per medi d'una rica literatura?... Més just y més de rahó seria reconèixer que la llengua catalana té'ls seus dialectes o varietats, el valenciá y l'balear, prescindint dels semi-*patois* dels antichs comtats del Rosselló y la Cerdanya. ¿Ni ahont trèu lloch l'obstinarse en soterrar un idioma que no es mort ni vol morir, sino que ostenta una vitalitat innegable?...

Tot això, y altre tant més, escrivia l'admirador y editor d'*En Bernat Metge*, ara fa una quinzena

d'anys. Y encara que de llavors ençà el procés evolutiu de la renaxença catalana ha feta la seua via y ha tirat cap avant, no han perdut encara moltes d'aquelles reflexions l'interés d'oportunitat, ni es fora de temps el ferne un poch de memoria.

Als escriptors catalans madurs y granats, res de tot això los vendrà de nou, ni lo demés que conté el substanciós y desinvolt estudi d'En Guardia; ja que quant se publicá, el deguéren ensaborir tot sencer, fos que hi estassen o no conformes ab lo seu modo de veure.

Pero no es pe'ls vells per qui n'he retrèts y traduïts aquí alguns fragments, sino per la nostra novellada literaria, lo meteix que la conferencia; y entre'l valent estól de joveçans estudiosos que's senten atrèts a penetrar dins l'ameníssim verger de la nostra antiga literatura y a fer cabal de clàssica erudició, tal volta n hi haurá qualcun que, ab la lectura d'aqueixs fragments, li vendrà'l desitj de conèixer tot sencer aquell copiós estudi, y derrera ell, tants d'altres com n hi há, d'escrits sobre'l meteix tema.

¡Tant de bo que axí fos! Ja no volria ni desitjaria altra cosa!

M. O. B.

(Seguirá).

SOBRE SEPARACIO DE LES PARROQUIES

DE LA

ALMUDAINA (ARTÀ) Y CAP DE LA PERA

XXvj die januarii anno a nativitate Domini M^oCCC^oL^o secundo

DIE et anno quibus supra comparuit Bn. Stannyolli, procurator et nomine procuratorio ut asseruit procerum et habitatorum Capitís de la Pera insule Majoricarum, et presentavit honorabili viro domino G. de Logustaria, militi, locumtenenti gubernatoris in regno Majoricarum, quandam litteram regiam patentem, in dorso sigillo regio solito sigillatam, cujus tenor subsequitur in hunc modum:

Petrus, Dei gratia Rex Aragonum, etc., nobili et dilecto consiliario nostro Gilaberto de Scintillis, gubernatori Majoricarum, vel ejus locumtenenti, salutem et dilectionem. Supplicationem pro parte hominum Capitís de la Pera insule Majoricarum, nobis reverenter oblatam vidimus, continentem quod olim et ab antiquo homines de la Almudayna dicte insule et ipsi homines Capitís de la Pera consueverunt esse sub uno bajulo fa-

cientes unam eandem universitatem, que regi consuevit per quatuor juratos ipsius universitatis, quorum tres assumebantur et eligebantur ex loco de la Almudayna et unus ex loco Capitís de la Pera. Et quia dicta loca distant per unam leucam, et bajulus dictorum locorum jurisdictioni exercens in eisdem, moratur et morari consuevit in loco de la Almudayna, homines dicti loci Capitís de la Pera, sive agebant sive conveniebantur, accedere habebant ad dictum locum de la Almudayna pro consequenda vel habenda inde justitia, ubi curia per dictum bajulum tenebatur. Processu autem temporis, quia dicti homines Capitís de la Pera tam in hiis quam in talliis, collectis et aliis, per homines de la Almudayna diversimode gravabantur, fuit certa provisio facta per Arnaldum de Erillo, gubernatorem tunc Majoricarum, tam super illis tallibus quam collectis quam super justitia reddenda et exhibenda, quodque in loco Capitís de la Pera esset subbajulus qui pro dicto bajulo de la Almudayna regeret et jurisdictionem exerceret in dicto loco Capitís de la Pera et in absentia ipsius bajuli de quibuscumque causis civilibus et criminalibus ibi cognosceret et justiciam redderet prout posset ipse bajulus ibi personaliter constitutus. Cumque per hoc indempnitate dictorum hominum Capitís de la Pera minime ut dicitur extiterit provissum, cum frequenter et sepe ipsi homines Capitís de la Pera tam in tallis quam in aliis graventur per homines de la Almudayna, cum in regimine dicte universitatis de ipsis tres assumantur et unus de Capite de la Pera dumtaxat ut fertur; gravantur etiam sicut fertur per dictum bajulum quia accedendo vel mitendo suos sagiones ad dictum locum habet et extorquet salaria inmoderata, et homines Capitís de la Pera habent amplius solvere in pedagiis bajuli et sagionum propter distanciam locorum quam haberent si proprium bajulum haberent dicto bajulo in aliquo non subjectum; et alia plura dampna, oppressiones et labores sustinent prout fertur ipsi homines Capitís de la Pera propter locorum predictorum distanciam et quia ipsa loca sunt sub uno bajulo et de una eadem universitate. Quo circa pro parte dictorum hominum Capitís de la Pera nobis fuit humiliter supplicatum quod cum dictus locus Capitís de la Pera a torrente infra sit locus per se habens propriam universitatem et separatus et segregatus ab universitate dictorum hominum de la Almudayna, dignaremur dicta loca dividere de benignitate regia et separare, ita quod decetero dictus locus Capitís de la Pera esset universitas per se

ipsum, haberetque proprium bajulum, per nos aut vos nostro nomine ibi perpetuo constituendum, in nullo subjectum bajulo predicto de la Almudayna, qui de omnibus causis tam civitibus quam criminalibus justiciam redderet eisdem, quodque ipsi homines Capituli de la Pera possent eligere suos juratos sicuti ceteri homines aliorum locorum dicte insule facere possunt atque debent. Quorum supplicatione juri et rationi si predicta veritate fulciantur consona benigne admissa, vobis dicimus, comitimus et mandamus, quatenus vocatis quorum intererit, de predictis omnibus et singulis summariam informationem recipiatis seu recipi faciatis, et si repereritis divisionem et provisionem predictas esse utiles vel expedientes, ac posse fieri absque prejudicio juris nostri regii vel alterius cujuscumque, provideatis in et super predictis omnibus prout justum fuerit et vobis videbitur expedire, breviter, procedendo simpliciter, summarie et de plano, sine strepitu judiciario et figura, maliciis postpositis quibuscumque. Nos enim vobis super predictis omnibus comitimus vices nostras plenarie cum presenti. Data Barchinone vicessima nona die aprilis anno a nativitate Domini millesimo CCC^o quinquagesimo primo. Exa. R.^{us}

(Arch. Curia Gub. lib. Litt. reg. 1331 ad 53 fol. 28.)

SOBRE LA CASA Y SANTUARI DE LLUCH

Pere IV autorisa als obrers de dita capella per adquirir certes cases y camps junt a la mateixa per ferhi posada p'el donat y p'els peregrins que hi vagen.

PETRUS, Dei gratia Rex Aragonum, Valentie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, dilecto vicario forensi insule Majoricarum, salutem et dilectionem. Oblata nobis supplicatio per Raymundum de Salellis et Raymundum de Terradis, cives Majoricarum ac operarios Capelle Sancte Marie de Lucho, effectualiter continebat quod dicta capella indiget aliquibus edificiiis seu domibus in quibus possit habitationem facere donatus capelle ipse, et gentes etiam que devotionis causa ad dictam capellam proficiscuntur possint recolligi in eisdem. Quare petierunt humiliter supplicando ut dignaremur mandare quod Franciscus de Cumba cujus sunt quedam domus site prope dictam capellam, et sub alodio domus hospitalis Sancti Johannis Iero-

solimitani, compelleretur, et procuratores etiam domus Hospitalis predicti, ad vendendum seu in emphyteosim concedendum, justa extimatione premissa, domos predictas et aliquas etiam petias terre que sunt circa capellam predictam, quas videlicet dicti operarii ad necessitatem et decorem dicte capelle expedire noverint vel etiam pertinere. Nos itaque dicta supplicatione benigne admissa, cupientes quod divinus cultus assiduetur in ipsa capella Virginis gloriose, quodque capella ipsa a fidelibus frequentius visiteur, et quod tam dictus donatus quam gentes que ad dictam capellam devote confluunt, cum sit remota a populatione quacumque et quasi in loco deserto, possint in ibi recolligi competenter, et ut multitudine gentium eo gradientium peregre Dei servitium augmentetur ibidem ipsarumque gentium devotio multiplicationis recipiat incrementum, ex certa scientia ordinandum ducimus per presentes quod adjunctis vobis duobus probis hominibus expertis in talibus, extimetis dictas domos et alias terras necessarias dicte capelle occasione predicta et earum alodium, qua extimatione facta mandamus vobis expresse quatenus tam dictum Franciscum de Cumba quam procuratorem domus hospitalis predicti compellatis ad tradendum vel concedendum per viam venditionis vel in emphyteosim concessionis operariis supradictis vel eorum successoribus in hujusmodi officio, tam domos predictas quam terras que sunt juxta dictam capellam quas ipsi operarii noverint esse necessarias ad predicta; precaventes ne circa premissa sustineatis malitiis seu diffugia aliquorum sed sola pii negotii equitate et nostra intentione attentis, procedatis ad hec taliter quod dicti operarii non habeant materiam pro predictis ad nos iterum resurrendi. Et quia sigilla nova nondum fieri feceramus, presentem sigillo nostro antiquo jussimus sigillari. Data in civitate Majoricarum sexto kalendas julii anno Domini M^o CCC^o XI° tertio. Exa. Ge.

E. AGUILÓ.

Arch. Curia Gub. Lib. Litt. reg. 1343 ad 45. fol. 57.

PUBLICACIÓ

DE LES

OBRES DE RAMON LULL

DINS l'aplech y recopilació que gustosos seguim fent en aquestes planes, dels principals articles crítics y bibliogrífics que diaris y revistes van publicant sobre la comensada edició original mallorquina de les

OBRES DE RAMON LULL, avuy li toca'l torn a-n el que insertá nostre estimat confrare, el *Diario de Mallorca*, dia 13 de Juriol passat, degut a la ploma del nostre benvolgut consoci y Vice-president d'aquesta Societat, Mossen A. M. Alcover, Vicari General de la diòcesis mallorquina.

Vet'aquí l'expressiu y llampant article, sobre'l qual cridam especialment la atenció dels nostres lectors:

UN MOT A N-ELS BONS MALLORQUINS

SOBRE LES OBRES DEL BT. RAMON LULL

MARTIR Y CONFESOR DE LA NOSTRA SANTA FE

Enguany a l'ofici de la seua festa, que va esser el dia de La Sanch, hi va comparexer més gent qu'els altres anys, gràcies a Deu.

Fos qu'era diumenge o que s'acosten temps millors per la causa del gran poligraf mallorquí, el fet es que consolava de bona manera'ls cors lulistes aquella gentada que hi va haver a Sant Francesch.

El predicador, el M. I. Dr. D. Mateu Garau, Canonge Penitencier de la Seu, entre altres coses que digué ben avengudes (jllástima que'l sermó no fos en la llengo del Bt. Lull!), va donar un entretoch a l'auditori, molt oportú y ben tirat. Va dir qu'ara qu'han comensat a publicarse les Obres dei Bt. Ramon en la matexa llengo en que les va escriure, pertoca a n-els bons mallorquins fer costat a la Comissió que les publica, axò es, pertoca a tots els qui puguen, favorir aquexa publicació, comprant els volums publicats y a publicar.

L'escitació que feu el M. I. Dr. Garau dalt la trona de Sant Francesch, mos creym en el cas de ferla a tots els bons mallorquins, a tots aquells que's troben en situació de donar una espal·leta a-n aquexa obra patriòtica.

La Comissió publicadora se compon del M. I. Moss. Mateu Rotger, Arxiver de la Diòcesis, Moss. Miquel Costa y Llobera, Mestre en Gay Saber, D. Estanislau Aguiló, Bibliotecari de la Provincial, D. Juan Alcover, Relator de l'Audiència, D. Mateu Obrador, Arxiver de la Diputació de Balears, D. Jaume Garau, Comissari de Guerra y el qui suscriu aquestes quatre retxes.

Aquesta Comissió seguex l'empresa que comensá l'eminent lulista D. Jeroni Rosselló (al cel sia) que, com la va haver comensada, per haverli pegat gota, romangué la cosa en lá.

Fins avuy hem completats tres toms dels que comensá D. Jeroni: el I inclou el *Libre del gentil e los tres sabis*, *Libre de la primera e segona intenció*,

Libre de mil proverbis; el II inclou: *Arbre de Filosofia d' Amor*, *Libre d' Oració*, *Libres de Deu*, *de Conxensa de Deu*, *del Es de Deu*; y el III es tot del *Felix de les Maravelles del mon*.

D. Mateu Obrador fa temps que's pega a copiar el *Libre de Contemplació*, l'obra capital del Bt. Lull, y que's calcula que tindrà cinch o sis toms. Ha copiada tambe la *Doctrina Pueril*, d'un còdich que duguérem de la biblioteca del Seminari de Barcelona, y altres manuscrits de la Biblioteca Provincial y de la del Escm. Sr. Marqués de Vivot y Comte de Peralada.

Un filòlech nort-american, Mr. Frost, ens ha oferida la còpia del *Blanquerna* que va treure de diferents còdichs de Paris y Munich, y que vengué a Mallorca per enredonir l'estudi que feu sobre dita obra luliana.

Amb tota aquesta feyna preparada anam ara a comensar l'estampació de nous toms. ¿Amb-e quina ajuda? ¿Amb-e quins medis? Avuy per avuy no contam amb altra ajuda ni amb altres medis que la bona voluntat de la Escma. Diputació Provincial suscrita per una trentena de eczemplars y amb l' Escm. Ajuntament d'aquesta Ciutat, suscrit per una vintena. L'altra suscripció que tenia D. Jeroni ¿seguirá?... Deu ho fassa.

Sense'l costat dels bons mallorquins no porem dur endevant la cosa. Y ¿mos ne farán de costat ells? Fins a un cert punt es una obligació seua. ¿No es tal volta una vergonya que hágem tengut un escriptor de l'Europa del sigle XIII, y que les seus obres, escrites casi totes en mallorquí, encara no estiguen publicades en la llengo original? ¿No seria una vergonya, ara qu'anam a publicarles, que'ls mallorquins qu'están en situació de poderles adquirir, dexassen d'adquirirles, y la publicació hagués de romandre enrocada? ¿Aont seria l'amor que tots deym professar a Mallorca y a les glories mallorquines?...

¡Que hi pensin els qu's tenen per mallorquins de cor! ¡Que hi pensin una mica, y que vegin lo que'ls-e pertoca!

Es questió d'honra. Fanch per la cara mos porien tirar, si aquexa publicació de les Obres del Bt. Lull, empresa ara amb més coratge que may, s'hagués d'aturar porque'ls mallorquins qui poren, no acudissen a comprar els toms que's publicarán.

Y ¿qui hu dubta que, si no'ls-e compraven, s'hauria d'aturar?

La Comissió, bo es de veure, hi posa tota la feyna de franch, que no es poca ni gens falagueira. Si Mallorca no hi corresponia, la Comissió

se trobaria impossibilitada de passar avant, amb moltíssim de greu de l'ànima.

El sacrifici que demanam a n-els mallorquins, no es gayre. Els tres toms publicats, en 4^è major y d'unes 500 pàgines, valen deu pessetes cadascun, fora'l tercer qu'en val dotze, perquè té prop de docents planes més que'ls altres.

Els toms qu'ara anam a publicar, porem donarlos a més poch preu, unes sis o set pessetes. Axò serà a forsa de treure'ls biaxos en matèria de paper y d'estampa; amb un ben entès, que seràn uns volums tipogràficament tan ben estampats y de tan bon paper com els primers.

Trobareu els toms publicats a les llibreries d'En Guasp, de N'Amengual y Muntaner y d'En Joseph Mir.

Contam publicar un o dos toms cad'any, no per entregues, sino toms sencers.

De manera que's tracta de sis o dotze pessetes cad'any, fins que hu tenguem tot defora.

¿Qui hu dubta que dins Mallorca hi ha persones que bellament se poren gastar aquexes pessetes cad'any, a favor de les Obres del Bt. Lull, y que u'hi ha moltíssimes més de les que's necessiten per poder col·locar l'edició luliana de que tractam?

Es qüestió, idò, d'un poch de bona voluntat y d'un poch de patriotisme.

Es qüestió de quedar bé nosaltres y ferhi quedar Mallorca.

Si les Obres del Bt. Ramon Lull no están publicades axí com ell les va escriure, nosaltres mallorquins en tenim la culpa; y es una vergonya que mos trobem axí, després de tants de sitgles d'haverles aquell héroe escrites, immortalisant el seu nom y la seua pàtria.

¡A veure, idò, si s'acaba aquexa cosa que mos envergonyex!

¡Fassem tots y cadascun lo que mos pertoca!

Antoni M.ª ALCOVER, pr.

SECCIÓ DE NOTICIES

Ab satisfacció especialíssima hem vista y anunciam la publicació d'un notable estudi, ple de mèrit y lluminosa doctrina, sobre'l nostre benaventurat Patró:

«EL OPTIMISMO DEL B. RAYMUNDO LULIO, por el Ilmo. y Rdmo. Sr. Dr. D. Juan Maura y Gelabert, obispo de Orihuela.»—Barcelona, F. Giró, 1904.—1 foll. 4°., de 52 págs.

Es un tiratge apart de la sèrie d'articles que baix d'aquell meteix títol publicá el nostre il·lustre compa-

trici y amich, el Bisbe d'Oriola, a la *Revista Luliana* de Barcelona.

La premsa n'ha donat conte de tant important estudi, alabantlo com s'ho mereix. Entre altres diaris, *La Veu de Catalunya* diu:

«Presentar vestides a la moderna les doctrines filosòfiques del gran Poligraf mallorquí y incorporarles al Neo-Escolasticisme renaixent, tal es el propòsit del il·lustre escriptor lulià, y tal es el camí que senyala als devots del nostre doctor, si no's vol que el Renaixement lulista mori ofegat sota la balumba de protocols vindicadors y apologies entusiastes.

Acordem d'una vegada que Lull es ortodoxo y màrtir y *arcangèlich* y original y mestre; y mirem de saber com resol les altes qüestions que s'han debatut y escatat en el palench de la filosofia y de la teologia.

El bisbe Maura, al nostre entendre, ha embocat bé no sols aquesta qüestió, sino la tasca a seguir sobre estudis lulians.

Coneixement de l'obra den Lull, criteri ample y aciansat, erudició vasta y forma clara y justa; el follet del sabi Bisbe es interessant y definitiu.»

N'haurem rahó ab més espay.

En el certamen literari-científich que's celebrá en aquesta ciutat dia 10 del mes corrent, ab motiu de les Fires y Festes anyals organisesades per l'Ajuntament, s'hi havia oferit un premi (del Excm. Sr. D. Jusep Socías y Gradolí, president de la Diputació Provincial) al millor estudi sobre'l tema *Doctrines sociològiques de Ramon Lull*.

El premi consistia en un bell objecte d'art, y ademés en costejar la edició del treball que resultás premiat.

Va esserne guanyador, per unanimitat de vots del Jurat, l'estudi que sobre dit tema hi presentá el nostre estimat amich y consoci, En Matheu Obrador y Benassar.

El felicitam de tot cor, per la recompensa obtenguda, desitjanli que no sia la darrera.

Y al meteix temps, podem anticipar la noticia de que l'indicat estudi d'En Obrador no's torbará molt a estamparse y exir a llum.

LA NOSTRA LÁMINA CXXXV. Correspon al anterior núm.^o de Juliol, ab lo qual fou repartida, pera ilustrar l'article sobre *Azulejos antiguos*, del nostre company En B. Ferrá.

Per inadvertencia dexá d'incloure's en el *Sumari*.

